

середньовіччя, які можуть значно доповнити писемну історію окремих населених пунктів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко И.И. Предисловие // Археология Украинской ССР: В 3 т. – К., 1985. – Т. I. – С. 5;
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. – К., 1994. – С. 3;
3. Сецинский Е. Археологическая карта Подольской губернии. – М., 1901. – С. 72;
4. Брайчевський М.Ю. Римська монета на території України. – К., 1959. – С. 124;
5. Сецинский Е. Указ. соч. – С. 72;
6. Гамченко С.С. Спостереження над даними дослідів трипільської культури 1909-1913 рр. // Трипільська культура на Україні. – К., 1926. – Вип. I. – С. 31-41;
7. Макаревич М.Л. Археологічні досліді в селі Білий Камінь (розкопки 1928 р.) // Трипільська культура. – К., 1940. – Т. I. – С. 453-478;
8. Гамченко С.С. Щоденник розвідок і розшуків археологічних I. Зборовського в 1929 р. на Тульчинщині. – НА ІА НАН України. – АФ. – №90;
9. Патокова Е.Ф. Археологічні пам'ятки по течії р. Савранки // Матеріали з археології Північного Причорномор'я. – Одеса, 1959. – Вип. 2. – С. 131-134;
10. Іванова С.В., Ветчиннікова Н.Є. Поселення епохи бронзи та заліза в Одеській області // Археологія. – 1989. – №2. – С. 56-63;
11. Смольянинова С.П. Новые познепалеолитические памятники лесостепной полосы междуречья Днестра и Южного Буга // Материалы по археологии Северного Причерноморья. – К., 1976. – Вип. 8. – С. 144-154;
12. Смольянинова С.П. Палеолит и мезолит Степного Побужья. – К., 1990. – 107 с;
13. Ванчугов В.П., Кушнір В.Г. Новые памятники эпохи позней бронзы и раннего железа в междуречье Южного Буга и Днестра // Северо-Западное Причерноморье в эпоху первобытно-общинного строя. – К., 1980. – С. 119-127;
14. Хавлюк П.И. Раннесловянские поселения в бассейне Южного Буга // Раннесредневековые восточнославянские древности. – Л., 1974. – С. 215;
15. Хавлюк П.И. Зарубинецька культура Південного Побужжя та лівобережжя Середнього Дністра // Археологія. – 1975. – №18. – С. 17-19;
16. Косаківський В.А. Стародавні землероби // Колгоспник. – 1986. – 16 березня;
17. Косаківський В.А. Пізньотрипільське поселення Чечельник на Побужжі // Тези доп. VI Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1988. – С. 5;
18. Косаківський В.А. Кераміка трипільського поселення Чечельник // Тези доп. VII Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 13;
19. Косаківський В.А. Пізньотрипільські поселення в басейні р. Савранки // Тези доп. VIII Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 10-11;
20. Косаківський В.А. Про деякі особливості трипільського поселення Чечельник // Раннеземледельческие поселения-гиганты трипольской культуры на Украине: Тезисы докл. I полевого семинара. – Тальянки, 1990. – С. 200-204;
21. Косаківський В.А. Зображення тварин на кераміці з трипільського поселення Чечельник // Тези доп. IX Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1990. – С. 14;
22. Косаківський В.А. Перші землероби // Слово правди. – 26 липня;
23. Косаківський В.А. Дослідження житла на трипільському поселенні Чечельник // Археологічні дослідження в Україні 1991 року. – Луцьк, 1993. – С. 48, 49, 149;
24. Косаківський В.А. Пізньотрипільське поселення Чечельник на Побужжі // Подільська старовина. – Вінниця, 1993. – С. 97-108;
25. Косаківський В.А. Пізньотрипільська кераміка басейну р. Савранки // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. – Київ-Опішне, 1993. – С. 148-150;
26. Косаківський В.А. Зображення тварин на кераміці з трипільського поселення Чечельник // Археологія. – 1994. – №1. – С. 148-149.

О.Є. Верещагіна, П.С. Григорчук

ПОДОЛЯНИН І.Я. ПАДЕРЕВСЬКИЙ – ВИЗНАЧНИЙ ПОЛЬСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ТА МУЗИЧНИЙ ДІЯЧ

Щедра на таланти подільська земля стала колискою для багатьох видатних діячів української культури. З історією краю пов'язані імена Марка Вовчка і Михайла Коцюбинського, М.Леонтовича і К. Стеценка. Та маловідомим є той факт, що на теренах краю народився відомий польський піаніст, композитор, пропагандист мистецтва і, головне, видатний суспільно-політичний діяч Ігнацій Ян Падеревський – син польської родини, який все своє життя присвятив справі незалежності своєї держави та популяризації її культури у світі. На жаль, діяльність І.Падеревського відома лише невеликому колу істориків та музикознавців, які цікавляться історією Польщі початку ХХ ст. або фортепіанними творами Ф.Шопена, талановитим виконавцем і редактором яких був Ігнацій. В музичній енциклопедії лише мимохідь згадується перебування Падеревського на посаді прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Польщі, а в історичних довідниках лише вказується на його блискучу музичну кар'єру. Насправді ж його постать – рідкісний випадок нерозривної єдності музично-виконавської, просвітницької і громадсько-політичної діяльності людини-патріота, борця за незалежність Польської держави та її визнання у всьому світі. Спираючись на зарубіжні та вітчизняні джерела, спробуємо відтворити основні віхи політичної та музичної кар'єри видатного суспільного діяча Про музичну діяльність

І.Падеревського писали польський дослідник В.Кендра¹, музикознавці Г.Фінк², А.Носсідж³, А.Хибінський⁴, Е.Бауган⁵, Д.Кук⁶, Г.Опінський⁷, Р.Ландау⁸, Ч.Келлодж⁹. Про його політичну діяльність йдеться у 3-томній історії Польщі, дослідженнях А.Дибковської, М.Жарин, Я.Жарин, Л.Алексієвець, Л.Зашкільняка, М.Крикуна, З.Барана та ін.¹⁰

Мета даної статті – розкрити маловідомі сторінки життєвого і творчого шляху І.Падеревського, охарактеризувати його роль у відновленні незалежності Польської держави, показати напрями його діяльності за кордоном по забезпеченню реалізації зовнішньополітичних пріоритетів країни.

І.Падеревський – представник глибоко патріотичної родини. Його дід свого часу був засланий царським урядом до Сибіру за своє вільнодумство, де і народилась мати Ігнація. Сам Падеревський народився 18 листопада 1860 р. у с. Курилівка, тепер Хмільницького району Вінницької області, де його батько був управителем маєтку і також виділявся своєю політичною діяльністю. Саме за переховування зброї для польських повстанців у 1863 р. Яна Падеревського було заарештовано і малолітній Ігнацій разом зі своєю сестрою протягом року виховувались у тітки (мати майбутнього композитора і піаніста померла невдовзі після його народження).

З раннього дитинства все свідчило про майбутню музичну кар'єру Ігнація: він не досить переймався загальними шкільними дисциплінами і охоче займався лише музикою. Саме цей факт спонукав батька відправити дванадцятирічного хлопця до Варшави під опіку пана Кернтופфа, людини ерудованої і демократичних поглядів, та професорів фортепіанного мистецтва Рудольфа Стробля і Юліуша Янота. Успіхи малого Ігнація були такими значними, що вже у 16 років разом зі своїм товаришем – талановитим скрипалем Ігнацієм Целевічем-вони здійснили річний концертний тур по провінціях Росії. Наступні після туру два роки були присвячені закінченню освіти у Варшавській консерваторії, після чого І.Падеревський займає посаду її професора у 1879 р. Саме в цей час і виникає у юнака ідея продовжити справу Шопена – сприяти визнанню польського музичного мистецтва у всьому світі. Для цього він вирішує продовжити навчання і стати не лише піаністом-віртуозом, але й композитором. З цією метою Падеревський отримує у 1881 р. відпустку у консерваторії та відправляється до Берліна, де вивчає композицію і закони контрапункту, необхідні для кожного композитора. Його теоретична підготовка закінчується у Відні, де Ігнацій також вдосконалює і піаністичну техніку.

Надалі саме піаністична кар'єра І.Падеревського розвивається так стрімко і яскраво, що може порівнюватись хіба що зі злетом Ференца Ліста або Артура Рубінштейна. Париж, Відень, Лондон аплодували піаністові наприкінці 80-х років XIX ст. Концерт Падеревського відбувся навіть у Віндзорському замку (червень 1891 р.) у присутності королеви Вікторії. Сама королева свого часу була ученицею Мендельсона і після концерту записала у своєму щоденнику, що виконання Падеревського було дивовижне і глибоко змістовне, а навколо його блідого обличчя вона побачила щось на кшталт червоного німбу. Французька ж преса називала Ігнація Падеревського „левом Парижу”, який підкорив своїм талантом усі відомі артистичні салони міста.¹¹

За Європою підкорила талановитому пропагандисту польської музики і Америка: у вересні 1891 р. Падеревський відправляється до Сполучених Штатів. Під час першого концертного туру країною піаніст дав 18 концертів у Нью-Йорку, 100 концертів в інших містах Сполучених Штатів Америки. Тут, у країні найрізноманітніших рекордів, де цифри відіграють чи не найважливішу роль, підраховали, що перший концертний тур по Америці приніс Падеревському 95 тис. доларів, другий -160 тис., а третій – 248 тисяч доларів. Саме польський піаніст став першим віртуозом, який дав сольний концерт у Карнезі-Холі, в переповненому залі якого зібралось 3 тисячі його шанувальників. Цікава деталь: у подорожі по Сполучених Штатах Америки Ігнацій Падеревський мав власний залізничний вагон з усіма зручностями і фортепіано та власного кухаря, що дозволило піаністові не витратити зайвий час, а інтенсивно працювати під час далеких переїздів¹².

В 1899 р., гастролюючи в Європі, Падеревський виступав в Петербурзі й Києві, де

виконував ряд фортепіанних і симфонічних творів, а також романсів.

Широке коло інтересів Ігнація Падеревського не дозволило йому обмежитись лише композиторською та музично-пропагандистською діяльністю. Життя зводило піаніста з багатьма відомими особистостями, які прагнули волі для рідної Польщі. Саме вони викликали інтерес піаніста до справ політичних, який поступово від розмов у товариському колі про становище своєї Вітчизни приходив до сміливих виступів на міжнародній арені. Міжнародна слава Падеревського-віртуоза заставила широку громадськість прислухатись до промов Падеревського-політика. Першу велику промову він виголосив в 1898 р. на добродійному концерті у Варшаві.

Остаточне рішення присвятити себе політичній діяльності прийшло до І.Падеревського у 1909 р. і було пов'язане з вимушеною перервою у піаністичній кар'єрі віртуоза. Працюючи над піаністичним репертуаром більше десяти годин на добу, Падеревський пошкодив ліву руку, і лікарі заборонили йому протягом року займатись грою на інструменті. Для будь-якого іншого музиканта це могло стати величезною трагедією і призвести до глибокої депресії. Падеревський же весь час присвячує удосконаленню своїх знань англійської і французької мов з метою розмовляти ними вільно. Також композитор вирішив, що сама доля надала йому шанс і час продемонструвати свою любов до Вітчизни. Першим кроком стало замовлення у скульптора Антона Вівульського пам'ятника з бронзи на честь перемоги під Грюнвальдом, який був урочисто відкритий під час святкування її річниці у 1910 р. у Кракові¹³.

Під час Першої світової війни, яка застала Падеревського у Швейцарії, на прохання Народного Комітету, розквартированого у Парижі, композитор відправляється делегатом у Сполучені Штати Америки. Настав момент, коли належало нагадати світові про становище Польщі і бажання поляків мати власну державу. Перед поїздкою у Сполучені Штати Ігнацій брав участь у Паризькій конференції керівників Народного Комітету. В Англії, разом зі своїми друзями, він організовує Польський Комітет порятунку, який очолюють Райхман, Гарлей та Залеський¹⁰.

Під час подорожі по Сполучених Штатах Америки Падеревський знову повертається до концертної діяльності і дає понад 300 концертів. На кожному з них він близько години проводить палкі політичні промови про становище Польщі і поляків і лише після цього сідає до фортепіано. Репертуар цього часу складає практично виключно польська музика. І саме завдяки старанням Падеревського музика польських композиторів стає відомою в Америці, як ніколи раніше. Водночас піаніст жертвує з власної кишені великі суми на справи добродійності.

Влітку 1916 р. В.Вільсон, президент Сполучених Штатів, запросив І.Падеревського до Білого Дому. На прохання Президента піаніст сів до інструменту і грав музику Ф.Шопена, після чого під час довгої розмови з Вільсоном представив детально ситуацію в польських землях. Цікава деталь: коли настав час чергових виборів Президента Америки, всі поляки, які мешкали в США, проголосували за Вільсона, що стало визначальним для їх результатів у трьох великих штатах. В 1916 р. Вільсон вдруге був обраний на цю посаду. У цьому ж році Німеччина видає маніфест з декларацією про самостійність Польщі. Всі розуміли, що то був підступний акт, який мав на меті збільшення німецької армії за рахунок польських жовнів. Падеревський склав і розіслав телеграфний протест. На початку січня 1917 р. він підготував меморандум у справах польських, який подав Президентові Вільсону. Президент оголошує, що Америка виступатиме за те, щоб Польща була об'єднана, самостійна і незалежна.

4 квітня 1917 р. з ініціативи Падеревського з Америки відправляється до Франції два військові підрозділи. На чолі збройних сил стає Йозеф Галлер. Їх транспортування до Європи було здійснено за допомогою міністра морських справ і майбутнього Президента Америки Франкліна Рузвельта. 8 січня 1918 р. були оголошені публічно „14 пунктів” Вільсона, в тринадцятому з яких йшлося про самостійну Польщу, з вільним і безпечним доступом до моря¹⁴.

Після закінчення Першої світової війни Падеревський вирішив, що його місце зараз

має бути на Батьківщині. Спочатку він приїздить з Америки до Парижа, де разом з Романом Дмовським складає меморандум для подання на мирну конференцію. Потім виїжджає до Лондона, де міністр закордонних справ Бальфур повідомляє, що поляки не можуть бути представлені на мирній конференції ані Народним Комітетом, ані радою Варшавською, оскільки жоден з них не визнаний юридично. Водночас міністр дав зрозуміти Падеревському, що вважає його єдиною особистістю і політиком, здатним довести до кінця справу об'єднання співвітчизників.

Прибувши у січні 1919 р. до Варшави, Падеревський застав ситуацію, коли ксьондз Любомирський, архієпископ Краківський і Островський за участю генерала фон Беселера передали усю владу Пілсудському. Його підтримували поляки у вітчизні, а Народний Комітет – поляки за кордоном. Падеревський мусив виступити посередником між ними. Пілсудський походив зі старої шляхти і спирався на її представників, Падеревський – зі шляхти дрібної, про яку постійно піклувався. Обидва розглядали майбутнє країни з різних позицій. Після першої зустрічі Падеревський зрозумів, що порозуміння між ними бути не може. Він вже виїхав до Кракова, коли за посередництвом генерала Шептицького його залучили до створення нового кабінету. Падеревський формує Кабінет міністрів, в якому обіймає посаду прем'єр – міністра, міністра закордонних справ та представника Польщі на мирній Паризькій конференції¹⁵.

22 січня 1919 р. Сполучені Штати Америки, потім Великобританія, Франція, Італія та інші держави прислали ноту визнання новоствореної Польської держави та її уряду.

Під час відкриття сейму 10 лютого 1919 р. інаугураційну промову виголосив Пілсудський, який 20 лютого одностайно був затверджений сеймом на посаду Президента Польщі. Того ж дня сейм ухвалив вотум довіри Падеревському, який енергійно працював над польським меморандумом на мирну конференцію.

Прибувши до Парижа у найвідповідальніший для свого народу момент, І. Падеревський використав усі можливості своїх дружніх стосунків з відомими політиками на благо справи Польщі. Приватні розмови з Вільсоном, Георгом Ллойдом та іншими мали на меті підготувати ґрунт для вирішення державних справ. У відповідь на виступ Падеревського комісія у справах Польщі виступила за визнання Гданьська за польським народом.

За Версальським договором Польща отримала набагато менше, ніж сподівалася. Та все ж її було офіційно визнано самостійною. Акт визнання підписали Ігнацій Падеревський та Роман Дмовський.

В грудні того ж самого року Падеревський залишає посаду в польському уряді і виїжджає з країни. Проте його політична діяльність не закінчується: він залишається першим делегатом Польщі при Раді Послів і першим делегатом у Лізі Націй.

У 1920 р. Ігнацій Падеревський відновлює інтенсивні заняття на фортепіано, які за сім років його політичної діяльності були занедбані і виконували лише роль містка між двома світами, в яких він перебував. Відтепер музика знову стає основною метою його життя.

Серію відновлених концертів розпочинає піаніст сольною програмою в Карнезі-Холі (Нью-Йорк) 22 листопада 1922 р. Публіка приймала польського віртуоза з таким ентузіазмом, що більше години він грав на біс. Велике концертне турне Америкою та концерти в Лондоні мали не лише культурне, але й політичне значення. Польський патріот у повний голос свідчив про високу культуру свого народу.

Цікаві товариські стосунки Падеревського. Серед його друзів – Рузвельт, полковник Хоуз, Масарик, Бренд, Гувер, Балфур, Норман Девіс, маршал Фох, король Віктор Емануель, папа Пій XI, бельгійська королівська пара і король Георг V, який нагородив піаніста великим хрестом Британської імперії¹⁶.

Коли в Сполучених Штатах Америки готувались до святкування десятої річниці незалежності Польщі, громадськість це більше сприймала як визнання і вшанування Падеревського, нагородивши його почесними званнями доктора Йельського, Південно-Нью-

Йорського, Каліфорнійського, Нью-Йоркського університетів. Окрім того, таке ж звання він мав у Оксфордському, Лозанському, Краківському, Познанському та Львівському університетах.

Отримав Ігнатій Падеревський і дві найвищі відзнаки Польщі – орден Білого орла і Великий Хрест.

У 30-х роках Падеревський здійснює концертні тури не лише в Сполучених Штатах, але й у Південній Америці і Південній Африці, Австралії та багатьох країнах Європи. Похилий вік не став на заваді піаністові у його добродійних справах. Концерт в Америці на користь інвалідів війни приніс 28 тис. доларів, у Франції – 2 млн. франків. На концерті в Медісон Сквер Гарден у Нью-Йорку були присутні 16 тис. слухачів, а прибуток від нього у сумі 50 тис. доларів піаніст перерахував у фонд допомоги безробітним музикантам. Концерт в Альберт-Холі на користь безробітних англійських музикантів приніс 4 тис. фунтів прибутку. В театрі на Єлисейських полях Падеревський дав концерт на користь біженців-євреїв з Німеччини.

Маловідомий широкому загалу, але цікавий факт з творчого життя Падеревського – його захоплення кіно, але не тільки в якості глядача. В 1937 р. на польський екран вийшов фільм англійського виробництва „Крейцера соната”, в якому піаніст зіграв головну роль. Цей фільм – надзвичайно цінна пам'ятка, адже завдяки йому збереглась картина постанови рук Майстра під час виконання ним музики Шопена, Ліста та Бетховена.

Якщо після закінчення активної політичної діяльності І.Падеревський відновив діяльність віртуозну, то до композиторської творчості він не повертався вже ніколи. Але наступні покоління музикантів вдячні йому за іншу дуже велику і важливу працю: разом з доктором Людвіком Бронарським і професором Йозефом Турчинським він відредагував усі твори Фрідеріка Шопена, закінчивши цю роботу перед початком Другої світової війни. Невдовзі він вирушає до Сполучених Штатів, де закінчує своє життя 1 липня 1941 р.

На святкуванні річниці народження Ф.Шопена Падеревський зауважив, що особистість велика і навіть найбільша не може існувати ані над народом, ані поза народом, бо вона є його зерном, його паростком, його квіткою, його колосом і тому серцю народу близькою. Ці слова можна віднести до самого Ігнація Падеревського, який все своє життя присвятив служінню польському народові.

Ігнацій Ян Падеревський – постать цікава і багатогранна. Її подальше вивчення вимагає глибокого аналізу польських, українських, російських, англійських, американських, німецьких, французьких джерел. Це дало б можливість в більшій мірі збагнути велич цієї непересічної людини, яка розпочала своє життя на українському Поділлі, а закінчила його у далеких Сполучених Штатах Америки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Wladislaw Kedra .Ignacy Paderewski. - Lodz: Czytelnik, 1948; 2.Finck H. Paderewski and his art. – N. -Y.,1895; 3.Nossig A. I.Paderewski.-Lpz.,1901.; 4.Chybinski A. Paderewski and his works for pianoforte.-Warsz.,1910; 5.Baughan E.I.Paderewski.-L.,1915.; 6.Cooke J. I.Paderewski.-Phil.,1928; 7.Opienski H.I.Paderewski.-Paderewski,esquisse de sa vie et de son oeuvre.-Labsanne,1929; 8.Landau R. Paderewski.-L.,1934; 9.Kellogg C.Paderewski.-N.-Y.,1956.; 10. История Польши. В 3-х т. /Под ред Ф.Г.Зуева, А.Я.Манусевича, И.А.Хрінова. – М., 1956-1958; А.Дыбковская, М.Жарин, Я.Жарин. История Польши с древнейших времен до наших дней. – Варшава, 1995; Л.Алексієвець Новітня історія Польщі. – Київ-Тернопіль, 2002; Л.Зашкільняк, М.Крикун. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. 3.Баран. Відродження і становлення Польської держави. 1918-1921. – Львів, 1995; 11. Wladislaw Kedra .Ignacy Paderewski.- Lodz: Czytelnik, 1948. – С.49; 12 Cooke J. I.Paderewski.-Phil.,1928. - С.56; 13.Там само. – С.121; 14. Chybinski A. Paderewski and his works for pianoforte.- Warsz.,1910. – С. 89; 15. Kellogg C.Paderewski.-N.-Y.,1956. – С.78; 16. Там само.-С.89.

В.І.Пальонний

**ПОДІЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ЙОГО ЗБИРАЧ І ДОСЛІДНИК
ГНАТ ТРОХИМОВИЧ ТАНЦЮРА**